

Adrian Room, 1997., Placenames of the World, McFarland & Company, Inc.

Petar Šimunović, 1983., Zemljopisna imena kao spomenička baština materijalne i duhovne kulture, Rasprave, br. 8. – 9., str. 231. – 232.

Jože Toporišič, Franc Jakopin, Janko Moder, Janez Dular, Stane Suhadolnik, Janez Menart, Breda Pogorelec, Kajetan Gantar, Martin Ahlin, 2010., Slovenski pravopis 2001, Šesto, ponovno pregledano izdanje, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstveno-raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

Sažetak

Marko Kovačić, Zagreb

UDK 81'373.2, izvorni znanstveni rad

primljen 25. ožujka 2017., prihvaćen za tisak 28. travnja 2017.

Approximation of Exonyms in the Croatian Language

Tackling the huge subject of the adaptation of exonyms, this article narrows it down to Croatian as the recipient language and illustrates some of the problems encountered in such adaptation, as well as some possible and some existing solutions. Approximation is a common consequence of adaptation and often a strategy for its implementation. Speakers resort to free transphonemisation when the source language and mediators describe place names using phonemes inexistent in the recipient language. Solutions are often imposed by the media as a result of hasty decisions and incompetence. Such solutions are often wrong from the aspect of both source and recipient and must be met with scientific alternatives that take into account phonology, morphology and etymology of the source language.

HRVATSKO DOMOBRANSKO NAZIVLJE

Sanda Ham

(Nastavak iz prošloga broja)¹

U Krležino doba povezivanje i poistovjećivanje određene politike s određenom jezičnom stilizacijom bilo je uobičajeno; napokon, tako se Hrvate zastrašivalo *endehazijskim hrvatskim* kada im se htjelo oduzeti pravo na *hrvatskost* hrvatskoga. Pišući o Službovniku, Krleža spretno preskače osamdesetak godina hrvatske jezične povijesti,² zanemaruje prijelom hrvatske norme koji se događao još i u doba Prvoga svjetskoga rata, zanemaruje žurnu gradbu zajedničkoga

---

¹ Prvi je dio ovoga rada objavljen u prošlom godištu Jezika, 2016., god. 63., br. 4. – 5., str. 126. – 140.

² U naše je doba ta povijest još i dulja, stoljetna, a Krleža se čita bez propitivanja.

jezika u Jugoslaviji i potpunu prevlast srpskoga jezika u jugoslavenskoj vojsci – tako gledano stariji hrvatski jezik, osobito vojni njegov stil, doista i može izgledati kao „... lingvistička komedija koja se igrala u okviru jedne jedine infanterijske divizije, glumila se pedeset godina jezikom mađarskih konduktera, sa monotonim brzim akcentima na prvim slogovima nemuštih rečenica, koje su pasji režale na naš svijet, kada je putovao mračnim podzemljem nedavne još naše političke stvarnosti – u svoju žalosnu domobransku smrt.“ (M. Krleža, Hrvatski bog Mars, Logos, Split, 1985., str. 345.)

Na Krležinu se kritiku osvrnuo Z. Vince, nastojeći ublažiti Krležin udarac tumačenjem da se hrvatsko vojno nazivlje nije moglo nesmetano razvijati i da je

„... postojao dulji kontinuitet hrvatske vojničke terminologije, ona bi se s vremenom vjerojatno pročistila, odbacile bi se nakaradne riječi te nam ono što je ostalo ne bi bilo smiješno, kao što se to može činiti iz današnje naše perspektive.“ (Z. Vince, Putovima hrvatskoga književnog jezika, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1990., str. 568.)

Vince je u pravu – već se u Firingerovo doba nazivlje pročistilo i danas gledano, ono nije *smiješno* ili *nakaradno*, ono je samo starije hrvatsko vojno nazivlje. O tome svjedoči i Firingerov tekst – kao što je Firinger živi ratni svjedok, tako je njegov dnevnički zapis živi jezični svjedok:

„Kod druge divizije bio je posve drugi život. Dok je kod prve divizije svaki čas u dvorištu bio ili pukovnijski ili divizijski ili baterijski zapovjednik, kod druge se nije nikad nikoga vidjelo. Ako je koji i došao brzo se izgubio. Zapovjednik II. divizije bio je major Pajer, bat. 3 satnik Boltek, bat. 4 satnik Žarko Vrbaschky. Ratna udjelba pri odlasku iz Zagreba bila je kod bat. 4 ovakova: Zapovjednik baterije Vrbaschky, prvi časnik nadporučnik Carl pl Balogh de Galantha, kolesnički časnik Eugen Magda (Mađar), II. časnik razviđač ja, zapovjednik I. voda poručnik Franjo Imrey (Mađar), II. pričuvni zastavnik Gjuro Ružić, III. prič. zastavnik Vladimir Namorš, neudijeljen prič. kadet Vladimir Friedländer. Satnik je bio Srbin iz Ugarske, dva Mađara, ostali su bili Hrvati. Baterija je bila sastavljena većinom od momčadi 38. pukovnije, većinom Slavonaca, pa su u većini bili Srbi. Mislili smo doduše da će s ovakvim prilikama teško ići, no pokazalo se, da je naš strah bio neosnovan. Nadporučnik Magda udijelio nam je konje, pa sam ja dobio Kárcsu. Ognjar razviđač bio mi je ognjar Ožeg, desetnici desetnik Dobrodolac i pričuvni upravljač Šalovac. Kod baterije bilo je tri dobrovoljca desetnika: Dr Gmaz, Faith i Horvatić.“

Čitatelj će lako uočiti da je riječ o tekstu zasićenom vojnim nazivljem, ali ono uglavnom nije nerazumljivo, a ne vjerujem da izaziva smijeh i porugu. Da nije tolikih nehrvatskih imena i nekoliko zastarjelica (*kolesnički, ognjar, razviđač, udjelba*), tekst bi se mogao smatrati suvremenim. Sintaksa mu nije mađarska, a poglavito ne *mađarskokondukterska* za što Krleža optužuje (i osuđuje) vojno nazivlje. Uostalom, neki vojni nazivi iz citiranoga ulomka protumačeni su u Krleže posve neutralno:

„**Satnik**, kapetan, stotnik koji zapovijeda stotinom... **Udjelba**, vojnikovo mjesto u formaciji (vodu, četi). Vojnik se raspoređuje u komandu, jedinicu, na dužnost. Vojnik je dobio raspored...“ (M. Krleža, Hrvatski bog Mars, Logos, Split, 1985., str. 340., 342.)³

Tu neutralnost uočio je i Vince:

„... kod Šuleka ima i uspješnih naziva, pa Krleža navodi više takvih domobranskih izraza koje upotrebljava normalno, bez pejorativnosti i ismijavanja. Danas ih upotrebljavaju i mnogi prevoditelji kada prevode djela o stranim vojskama.“ (Z. Vince, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1990., str. 568.)⁴

Ipak, Krležin Tumač domobranskih i stranih riječi i pojmova ne će čitatelju prenijeti negativni emotivni naboj kojim Krleža nabija domobransko nazivlje, pripisujući mu tako tragediju hrvatskoga domobrana u 1. svjetskom ratu. Primjerice, u Tumaču piše ovako: „Na prevjes, domobranska zapovijed za skidanje puške s ramena. In die Balance!“ (str. 336.), ali u Kraljevskoj ugarskoj noveli *prevjes* je protumačen bitno drugačije:

„Što je to »na prevjes«? To je obična normalna kretnja, kojom se puška skida s ramena u ruku. Ali kao što su sve normalne i tihe kretnje u tom baroknom sistemu simbolično poglupjele, tako su i od onih prirodnih kretnja načinili neki pruski grenadirski obred, koji se obavlja po posebnom reglemanskom ritualu, glupo, marijaterezijanski... »na prevjes«, to znači kombiniranu sintetičnu akciju snimanja puške s ramena... Na primjer: ljudi čuče i drže ispružene ruke s puškom vodoravno tako dugo, dok se ne sruše od grčeva. Ili se naklanjaju do omaglice, ili skaču do klonuća na jednom mjestu tako dugo, dok takav majmun ne pomokri krv. Onda je opica pitoma, onda skače kroz obruč...“ (M. Krleža, *Hrvatski bog Mars*, Logos, Split, 1985., str. 120., 126.)

Obični domobranski naziv, *na prevjes*, u Krleže gubi svoju denotaciju. Konotacija potpuno preuzima denotativno značenje i *na prevjes* postaje odurna, glupava riječ, simbolom patnje i zla; osuđujući režim koji je iznjedrio tu riječ, Krleža osuđuje i riječ samu.

Kada je riječ o poistovjećivanju politike i jezika, u Firingera krležijanskoga povezivanja ne ćemo pronaći, poglavito ne u vojnom nazivlju. Naprijed je rečeno da srbijanski i ruski vojni nazivi služe Firingeru stilotvorno, za što vjernije ocrtavanje životnih situacija (jasno je da u onodobnoj srbijanskoj vojsci nije bilo časnika, nego *oficira*); nema povezivanja tragične hrvatske sudbine uz jezik kojim je ona izrečena. Firinger je duboko svjestan tragedije običnoga *krležijanskoga* domobrana:

„Onaj koji ne bi znao sa svojom četom izvesti što ljepši cirkus (možda za tu zgodu specialno već nekoliko mjeseci vježbam), mogao je biti siguran, da će mu to u najskorije vrijeme skrhati vrat. Taj duh ostao je u ratu. I u njem se je većina zapovjednika bojala reći, kakovo je pravo stanje njihovih četa, uvijek su ga poljepšavali, misleći tim podignuti vrijednost svojoj četi i gurajući svoju četu uvijek naprijed, u nadi da će im to

---

³ Ovdje valja napomenuti da danas ne bi trebalo tumačiti što je satnik, taj je naziv sastavnim dijelom suvremenoga hrvatskoga vojnoga nazivlja. Krležin Hrvatski bog Mars ne bi se trebao čitati i razumijevati izvan povijesnoga konteksta.

⁴ Valja dodati – Šulekovo je domobransko nazivlje dijelom i suvremenoga vojnoga nazivlja.

donijeti odlikovanja. Ti nesretni redovi za više zapovjednike! Koliki su za njih posve hladnokrvno tjerali bez potrebe tisuće u smrt. Radi jednog križića! Čim je koja pukovnija imala više gubitaka tim je bila slavija, a uzrok je tim gubicima bila često nesposobnost i slavohleplje vođa.“

Zaključno o Firingerovu jeziku

Zahvaljujući tomu što su Firingerovi ratni dnevnički u izvornom i nelektoriranom obliku, možemo pratiti razvojni put hrvatskoga jezika u prvim desetljećima 20. st., možemo jasnije vidjeti dio hrvatskoga jezičnoga mozaika koji je slabije poznat i još slabije jezikoslovno opisan.

Iz Firingerova je jezika jasno da je riječ o jeziku koji je na raskoraku između dviju stilizacija – zagrebačke koja nestaje i maretićevske koja se učvršćuje. Uz to, očit je i utjecaj treće stilizacije, koja će poslije rata nadvladati – to je unitaristička jugoslavenska stilizacija. Ona je u Firingera tek u začetcima i samo stilotvorna, još nije obveza – nazire se u Firingerovu stilskom poigravanju sa srpskim vojnim nazivljem ili u upotrebi srbizama radi postizanja jezične situacijske karakterizacije – i ne razlikuje se u mnogome od stilotvornosti germanizama ili rusizama.

Osobito je vrijedan uvid u hrvatsko vojno nazivlje koje nam Firinger omogućuje – Firinger kao sudionik rata i pričuvni časnik dobro poznaje hrvatsko vojno nazivlje – domobransko – i ono nam se u Firingera pokazuje onakvim kakvim doista jest u praksi, upotrebi i na djelu, a ne onakvim kakvim ga bilježe domobranski Vježbovnici i Naredbovnici.

Sažetak

Sanda Ham, Filozofski fakultet, Osijek
UDK 81'373, izvorni znanstveni rad
primljen 8. rujna 2016., prihvaćen za tisak 21. studenoga

Croatian Home Guardsmen Terminology

The paper discusses Croatian terminology relating to home guardsmen (domobrani) in the manuscripts and war diaries from Kamilo Firinger's legacy. Kamilo Firinger fought in the 1st World War and his language and the military terminology he uses are authentic. In the paper, Kamilo Firinger's home guardsmen terminology is compared with the terminology in Teodor Toth's Military Croatian-Hungarian Dictionary, and especially with the terminology used by Miroslav Krleža in Hrvatski bog Mars (*Croatian God Mars*).